

Užitek je bil velik pri prvih, glavnih ploskvah, ali delo je postajalo težavno. Blago se je cefralo, ni bilo več poslušno; prašilo se je, zoprni duh tovarne, duh barve, oni posebni vonj predmeta, ki je šel skozi toliko rok, preden je prispel na prodajalniško klop, mu je bil odvrateno..

Videl je, da je veselje pri kraju, da je svetel hip mimo.

Soba je bila zadelana s smradom in prahom. Odprl je okno na široko, čista sapa se je zasadila v oblak. Vzbudril se je.

„Ta je sveta!“

Zajemal je s poda košček za koščkom, spuščal jih previdno skozi okno in kosmiči so veselo lepetali v beli luči.

„Kakor da ne bi radi dol —. Brez skrbi, brez strahu!“

Dahnilo je od morja, oblak prahu s tržišča je veslal po ulici.

Kosi sukna so se mu zdeli zdaj neznatni kakor prah sam. Veter jih je vrtinčil ob oglu, povlekla je sapa, Čehovin je vsipal polne pesti, pest za pestjo. Ni mu bilo več čudno, da stoji ob odprtem oknu in vsiplje razdejano tkanino v nočno gluhost. Delal je z mirom nočnega kopača ob leščerbi v jarku sredi ulice. Pobiral je še dokaj časa, veter se je igral mimo okna.

Rafael je pometal z dlanmi po parketnem podu, zalučil naposled pest skrotičenih nitk in drobirja v prvi zor, ki je plašno vstajal med padajočimi stenami.

Slonel je ob oknu, pešcev davno ni bilo več. Čudno dolgo se mu je zdelo, da ne čuje tramvajskega zvonca ne avtomobilskega hupanja.

„Neverjetno! Da se bo daniło?“

Vzdignili so se jutrnji zvonovi in prekrili mesto.

Refleksije

In „slovensko vprašanje“?

Po letošnjih majskih volitvah se je naš notranje politični kurz mahoma izpremenil. Ne v smislu „uradnega“ volilnega izida, pač pa proti njemu. Kar je bilo danes belo, se je čez noč izpreverglo v črno.

Kako se bodo zdaj usmerila dogajanja, je težko prerokovati. Deloma, ker se ne da presoditi, kako dolgo življenje je usojeno temu novemu kurzu, deloma ker se razen ponehanja terorističnih metod ni še nič tako stvarnega zgodilo, da bi človek lahko sklepal, kako globoko se bo ta izprememba dotaknila naših osnovnih političnih problemov.

Toda že odgovor na to, zakaj se je ta izprememba sploh izvršila, prav za prav ni tako preprost. Živimo namreč v čudni zemlji, kjer si takoimenovani „narod“ nikoli ni na jasnem, zakaj se je ta ali oni režim preživel, zakaj je ta ali oni minister zletel s svojega stolca in napravil prostor drugemu. Že dolgo vrsto let se vse, kar je za zemljo usodnega, dogaja za kulisami. Upravljanje države ni posledica javno izpovedanih nazorov in kritike, pač pa le

premikanja nekih tajnih, neznanih sil za kulisami. Javnost sedi kot nedoleten otrok pred zagrinjalom in čaka, kaj se bo pokazalo na odru. Metode tajne diplomacije so prišle pri nas v veljavo tudi v notranje politični profesiji in sicer toliko izraziteje, kolikor večji postaja prepad med ljudstvom in vladajočim razredom. To se imenuje demokracija s pridržkom.

Kljub tej edinstveni praksi pa nam je vendarle dano, po empirični metodi, tipati za vzroki, ki ravnaajo vse te izpremembe, režime in kurze. Kar vzemimo nekaj izrazitejših pojavov v zadnjih sedemnajstih letih! Menjava denarja ena proti štirim, volilni redi, številčna razdelitev poslanskik mandatov, taktične kupčije strank, postopoma se utrjujoči centralizem, sistem denunciantstva, čudna igra buržoazije z nacionalistično metafiziko — že to kaže na osnovno rano v sožitju Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki ubija sleherni konstruktivni razmah ljudskih sil tam, kjer gre za osnovne pogoje sodobnega življenja. Meščanski sloj, nosilec nacionalistične ideologije, je ob koncu vojne našel za to svojo ideologijo najvišjo etično utemeljitev. Že drugi dan pa jo je izprevrgel v farso, ker ni bil sam toliko etičen, da bi zmozel težo privzetega poslanstva.

Ali da bo rana še vidnejša! L. 1918 je pokojni Nikola Pašić razglasil naši in inozemski javnosti, da v novi državni tvorbi Srbov, Hrvatov in Slovencev Srbi ne želijo izvajati nikake hegemonije. Ob zadnji politični izpremembi pa je Laza Marković (ugleden član bivše radikalne stranke, ki je ves čas bistveno vplivala na notranje politični razvoj) izjavil, da je stranka vse doslej stala na stališču preglasovanja.

Ali je potrebna še kaka bližja opredelitev?

Toda s tem še nismo tam, kjer nas najbolj boli. Ko se je pred dvema mesecema dvignilo skrivnostno zagrinjalo in je bil oznanjen novi kurz, je bil kot eden poglavitnih vzrokov proglašeno „hrvatsko vprašanje“. Da, stara stvar! In že se grade nacionalistični programi, v katerih okviru naj bi se to hrvatsko vprašanje vendarle kako upokojilo. Toda važnejša od tega je dinamična moč „vprašanja“ samega. Če je tolika, da je razbila režim, pomeni to, da je postala element, ki si je priboril svojo funkcijo v neki življenjski stvarnosti. To dejstvo je za naše gledanje izrazito pomembno, ne oziraje se, recimo, na psihično in notranje interesno sfero pojava samega, ne na njegov socialni sestav. Priča nam, da se je Hrvatsvo priklopalo do svoje politične funkcionalne sposobnosti in sicer le na ta način, ker je bil njegov problem na svojstven in elementaren način zastavljen, življenjsko konkretiziran, da je iz pasivnega čustvovanja zrasel v činitelja zgodovinskega dogajanja.

Našega, slovenskega „vprašanja“ pri izpremembi kurza ni bilo v vrsti vzrokov. Vsaj v državno političnem smislu ne. To pa zato, ker ga doslej še nismo z vsjo potrebno resnobo zastavili, ker mu nismo na ta ali oni način znali priboriti funkcionalne udarnosti, zajemajoče interese in etiko mase.

Slovenska politika ima doslej še vse znake politike odvisne province. Od majske deklaracije, naše prav za prav uradno dovoljene nacionalne revolucije, tavamo v temi, brez koncepta, ki bi strnil ljudstvo enkrat za vselej tudi v politično in gospodarsko tvorno celoto. Naša politična dejavnost tiči še globoko v tradicijah avstrijskega parlamentarizma. Njena osnovna hrbtenica je taktika, ne pa kreativnost, njena dinamika podrejenost, ne pa volja, pogum in žrtev. Odtod ta čudna pot, ki smo jo hodili sedemnajst let od prevrata sem, ko sta strankarska taktika in interes šla tako daleč, da sta omajala normalni aksiom vsake zgodovinsko in kulturno utemeljene skup-

nosti, da namreč nujno stremi po vsakršnem izživljanju iz same sebe. Pri tem je celo v tistem najintimnejšem živcu, ki instinktivno ravna življenjski vzpon vsakega naroda v smislu naravno danega okvira, skoraj ugasnil tudi aktivni odnos do zemlje izven naših današnjih mej.

Navzlic vsemu temu pa je „slovensko vprašanje“ danes bolj živo kakor kdaj poprej. V naših množicah živi, v naših političnih, gospodarskih in socialnih interesih, v naši miselnosti in čuvstvovanju. Vendar je dozorelo že daleč preko gole politične taktike, preko takoimenovanega „stvarnega dela za narod“, še dlje pa preko pete nasilja, ko je neodgovorno smel teptati naše bitne interese že vsak rekrut vladajoče skupine. Zgodovinski proces terja višje politike, politike nazora, ki bo temeljil v instinktu in potrebah preproste stvarnosti. Le taka politika bo sposobna dvigniti mase na boj za življenje iz sebe. Taka politika bo tudi znala konkretizirati „slovensko vprašanje“ in premostiti zgodovinske napake kakršnegakoli drobtinarskega oportunitizma.

F e r d o K o z a k.

K r i t i k a

Nekaj misli ob Javornikov knjigi: Srečanja z nepoznanimi. (Mirko Javornik: Srečanja z nepoznanimi. Knjiga o potih in ljudeh. 1934. Izdala Delavska založba, r. z. z o. z. v Ljubljani.)

I.

Potopis v literaturi kakega naroda priča o geografski zavesti, podobno kakor esej o zgodovinski. Obe literarni obliki izražata težnjo, spraviti bodisi svoj čas v vzročno zvezo z drugimi kraji in časi, postaviti svoje življenje in mišljenje v večje okvire. Zato ni treba izrecne primerjave domačega s tujim, sedanjega s preteklim, primerjava je dana sama po sebi, kakor hitro tuje in preteklo postane predmet spoznanja in stvariteljskega upodabljanja. Potopis in esej sta dva značilna načina, kako priti do jasne zavesti o samem sebi, in bosta zato visoko razvita v vsaki dozoreli kulturi, ki si je brez take zavesti ne moremo misliti.

Kako provincialna, v ozek trenotek in prostor uklenjena je bila naša literatura do prevrata, se vidi že po tem, da vkljub najmanj že petdeset let trajajočem izseljevanju in tradicionalnem slovenskem romarstvu nismo imeli potopisa. Kar je hotelo biti temu podobno, je bilo naivno nezrelo in ni preseglo ravnine Mohorjevih večernic. Edina izjema je bila tik pred vojsko knjiga Izidorja Cankarja: S poti. Šele z njo se pri nas sploh začel potopis, kakor se s knjigo istega avtorja, z Obiski, začel esej. Da je zastavil pero prav na teh dveh področjih in celo združil obojno literarno delavnost, dokazuje svetovno zrelost tega avtorja, ki je kot prva osamljena lastovka označil nov čas.

Po vojski in njenih dalekosežnih političnih in socialnih posledicah se pojavljajo v naši literaturi pogostejši znaki kritičnega in svetovnega duha. Nič čudnega. Poprej smo tičali stisnjeni za nepremakljivimi mejami nekdanjih avstrijskih kronovin, za katerimi se je nehalo obzorje in med katerimi se je ustavil čas; pomenile niso samo geografskih, ampak tudi duhovne meje. Zdaj pa je vdrla čez porušene zidove široka reka tujih krajev, časov, ljudi, tujih čuvstev in misli, neznanih političnih, socialnih in filozofskih sistemov. Ta